
XS140

Základy psychologie

JARNÍ SEMESTR 2021

Předškolní věk

- od cca 3 do 6-7 let
- **věk hry**
- stabilizace pozice dítěte ve světě
- diferenciací vztahu dítěte ke světu
- egocentrické myšlení
- období iniciativy
- rozvoj kontaktu s vrstevníky i staršími osobami – sdílená aktivita (sebeprosazení i prosociální ch.)

Předškolák – kognice 1

Nazírání světa

➤ *kognitivní egocentrismus, fenomenismus, prezentismus,*

Zpracování informací

➤ *magičnost, antropomorfismus, absolutismus*

-> nechápe nezávislost podstaty na vzhledu

-> ignoruje informace, které mu „překážejí“

=> **preferuje statické znaky a aktuální stav**

=> **preferuje subjektivní pohled před kvalitou objektu**

Předškolák – kognice 2

- libovolně mění kriteria klasifikace (Vygotskij)
- analogické uvažování; protiklady snadnější
- kauzální uvažování (Piaget)
- pravidla – *absolutní, málo flexibilní*
- řešení problémů
  - **vymezení** – scénáře, malá inhibice
  - **hledání a realizace řešení** – nepřiměřené sebevědomí, aplikace naučeného, neschopnost plánovat, tendence spoléhat na druhé
- konfabulace (viz 😊), fantazie
- útržkovitost, nepropojenost

Předškolák – kresba

Kresba

přechod na symbolickou úroveň
(dodatečné pojmenování)

fáze primárního symbolického vyjádření

- kreslí to, co o objektu „ví“ (Matějček)
- postava:
  - **hlavonožec** (cca 3 roky) obličej, končetiny...
  - **subjektivně fantazijní zpracování** (cca 4-5 let)
akcentace detailů, považovaných za důležité
  - **stadium realistického zobrazení**

Předškolák – řeč

- používána na úrovni vývoje kognitivních procesů
- „proč“ slovník
- nápodoba má selektivní charakter
- v komunikaci upřesňují platnost gramatických pravidel
- egocentrická řeč (dítě hovoří převážně jen samo pro sebe, nevede dialog s lidmi, jeho řečová činnost není sociálně zaměřena)
  - expresivní
  - regulační
  - kognitivní

Předškolák – emoce

- větší stabilita
- pozitivní ladění
  - negativní emoce vázány např. na představy
  - smysl pro humor
  - schopnost těšit se na něco (vnímání času)
- ubývá negativních emočních reakcí
- rozvoj emoční inteligence
- vztahové emoce
- sebehodnotící emoce

Předškolák – socializace

Postupně přesah rodinného prostředí
nutnost chápat sociální normy a morální pravidla

Socializace a individuace probíhá v interakci

Oblasti:

- **rodina** – jistota symbolického charakteru (Matějček), oddělení prostoru pro děti a rodiče
- **vrstevníci** – zkušenost, symetrické vztahy, místo, kde dochází ke kontaktu
- **mateřská škola** – první sociální instituce, chybí intimní prostor

Komplementarita vnímání rolí otce a matky

Sociální role (hra; anticipace rolí - Erikson)

Předškolák – hra, pohádky

Hra

- neverbální symbolická fce
- prostředek vyrovnání s realitou
  - symbolická hra
  - tematická hra – hra na „něco“(role)

Pohádky

- jednoznačná pravidla, role, ztotožnění, potřeba řádu a naděje
- archetypy

Co je pohádka

Projev fantazie dítěte

(i v mladším školním věku...)

„Vyvolává imaginace, skryté v mysli posluchače...“

Blízká předškolákovi:

- časovou neurčitostí;
- záhadným umístěním v prostoru;
- tajemností;
- fantastičností, proměnami
- schematičností, „primitivností“ (černobílá).

Funkce pohádky

- Přejímání kulturního dědictví (klasická vs. moderní p., přesycenost „audiovizuální“ doby...)
- Vnáší smysl a pořádek do „nesrozumitelného“ světa
- Oživování skutečnosti (konkrétní, animistické myšlení)
- Strukturování skutečnosti – např. jasnou polarizací světa
- Odpovídá na základní psychické potřeby a pomáhá je uspokojovat a formovat (vztah k blízkým, potřeba důvěry, zvládání strachu bezpečným způsobem – *bylo nebylo*, hledání smyslu „života“...)

Význam pohádky pro vývoj

- Výchovný, vzdělávací, poznávací, terapeutický...
- Předkládá optimistické vidění světa
- Interiorizace + exteriorizace (např. vztahů – „odžití“)
- Částečné, přijatelné a srozumitelné odpovědi na složité otázky života (proč žijeme, umíráme; proč se lidé nemají rádi; proč, proč...)
(srov. ve škole tzv. „lži dětem“ ☺ - viz Int. osnova)
- Realizace psychické autonomie...
- Osvojování řeči, pojetí etických norem...
- Pohádka vs. mýtus (také zjednodušuje skutečnost, určen dospělým, nemusí končit dobře...)

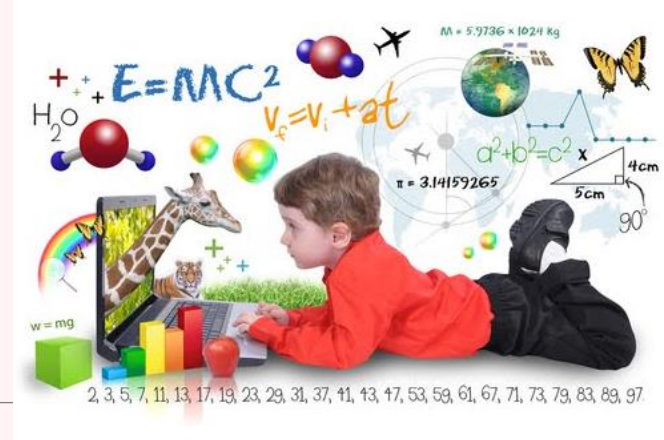
Pohádka a řešení problémů

- Pohádka pomáhá dětem při získávání určitého způsobu uvažování a zaujímání postojů (jak na problém pohlížet, ne jak jej vyřešit...)
- Způsoby řešení problémů (v podání hrdiny)
  - aktivní (vlastní snaha)
  - pasivní (magie)
- Role hádanek – na vývoj uvažování, paměti, metaforického vyjadřování...

Školní zralost

- Školní zralost X školní připravenost
- U školní zralosti občas zdůrazňován především „biologický“ aspekt – zrání organismu, hovoří se také o mentální zralosti či o stupni vývoje duševních a tělesných funkcí
- „Schopnost (připravenost, pohotovost) dítěte dostát nárokům školního vzdělávacího procesu, a to nárokům kladeným na jeho organismus (především na jeho nervový systém), nárokům intelektovým, citovým i společenským.“ (Matějček, 1994, s. 94)

Školní připravenost

- Školní připravenost – kompetence; zdůrazněn sociální aspekt, důležitá pro zvládnutí role školáka
- Vágnerová (2000) vyčleňuje
  - sociální připravenost (znalost rolí a pravidel chování, úroveň verbální komunikace)
  - hodnota a smysl školního vzdělávání – odraz postoje rodiny školáka
- Problematičnost rozlišování konceptů školní připravenosti a zralosti!

Školní zralost – dělení

- Fyzická – od zjišťování růstu organismu („filipínská míra“ 😊) po zjišťování stavu vývoje hrubé a jemné motoriky, grafomotoriky či laterality
- Psychická – vývoj řeči (+ sluchová analýza a syntéza), zrakové vnímání, sluch (rozlišení hlásek), rozumové schopnosti (chápaní pojmů, barvy, třídění věcí...), paměť, pozornost
- Sociální a emoční – navazování kontaktu, schopnost spolupracovat a podřídit se, soustředit se, emoční stabilita při odloučení od rodiny

Test laterality

- Dosažení určitého stupně lateralizace je důležitým vývojovým mezníkem, který se projeví nejen rozvojem motoriky končetin, ale má svůj význam i pro rozvoj řečových dovedností a pro úspěšné zvládnutí čtení a psaní
- zkouška zaměřena na hodnocení laterality horních a dolních končetin, očí a uší. Vyšetřované dítě má pomůcky ve stejném dosahu pro obě ruce, aby nebylo stimulováno k preferenčnímu používání jedné končetiny...
- *zkřížená lateralita* – odlišná dominance ruky a oka (potíže při čtení i v různých činnostech vyžadujících senzomotorickou koordinaci)

Zkouška čtení (Matějček)

Dovednost čtení důležitým předpokladem pro další vzdělávání, nedostatky ve čtení mohou být příčinou generalizovaného školního neúspěchu.

- hodnocení rychlosti, přesnosti a porozumění čtenému textu
- 8 standardizovaných textů stoupající obtížnosti, 1 z nich je uměle vytvořen, podobá se českému textu, ale z hlediska obsahu je nesmyslný (míra významu porozumění čtenému sdělení pro rychlost a kvalitu čtení)
- kontrolní text, kde je uveden i počet slov v každém a řádku, usnadní hodnocení chyb i počítání přečtených slov
- vyšetření školsky neúspěšných dětí, doporučuje se u dětí s nižší úrovní inteligence, výchovně zanedbávaných a u dětí s podezřením na dyslexii

Školní věk – vymezení

- Nástup do školy – významný sociální mezník
- Škola je sociální institucí
- Vztahy s vrstevníky
- Mezi 6. a 7. rokem řada vývojových změn
- Školní zralost a připravenost (viz výše)
- Fáze píce a snaživosti (Erikson)
- Kolem 7. roku – konkrétní logické operace;
- Kolem 12. roku – formální logické operace (Piaget)

Školní věk – periodizace

Různé způsoby periodizace

- mladší (od nástupu do školy do 8-9 let)
- střední (8-9 let až 11-12)
  - latence (Freud)
  - citová vyrovnanost (Erikson)
  - od cca 10 – časná adolescence (anglosaská literatura)
- starší (do 15 let)
  - pubescence (tradiční dělení)
  - adolescence (anglosaská literatura)

Školní věk – percepce

- Součást školní zralosti
- Diferencovanější a integrovanější
- Konstantnost vnímání
- Percepční strategie – systematická explorace
- Vizuální analýza a syntéza
- Senzomotorická koordinace
- Sluchová percepce – dozrávání (5.-7. rok)
- Rozvoj pozornosti (záměrné!)

Školní věk – kognice

Strategie respektující zákony logiky a realitu

Piaget

- konkrétní logické operace (do 11-12)
  - vázané na realitu
  - zkušenost a zobecnění (indukce a dedukce...)
  - změna způsobu práce se znaky a symboly
- formální logické operace (poté)
  - uvolnění vazby na realitu (symboly, znaky)
  - abstraktní myšlení
  - operování s pojmy

(...) viz Vágnerová

Adolescence – vymezení

Období („most“) mezi dětstvím a dospělostí (druhá dekáda života jedince...?)

Tři fáze:

- časná adolescence cca 10 (11) - 13 let;
- střední adolescence cca 14 - 16 let;
- pozdní adolescence od 17 do 20 let, popřípadě i mnohem déle... (studium na VŠ apod.)

Rozvoj sebereflexe a seberegulace

Adolescence jako období „bouře a vzdoru“...

Psychosociální moratorium – akceptování specifika tohoto vývojového období

Adolescence – emoce, socializace

Emocionálně bouřlivé období, ambivalentní pocity k autoritám, rozvoj emocí a citů v souvislosti s přátelstvím a erotikou, negativní pocity v souvislosti s prvními zklamáními a prohrami, pak postupná stabilizace emocionality

Klíčové období pro převzetí dospělých rolí - partnerských, rodinných, přátelských i profesních

Jak adolescent obstojí v interpersonálních vztazích ovlivňuje také jeho sebedůvěru, pocit autonomie a vědomí vlastní efektivnosti

Pozn.: pro zdravý vztah s rodiči v dospělosti je nutné projít bouřlivým konfliktním obdobím? (občas uváděná charakteristika, kterou zde zmiňuji spíše pro zamyšlení)

Vývoj identity (Erikson)

Hledání identity v adolescenci (Erikson – vývojový úkol)

Dosažení identity znamená získání

- pocitu vlastní jedinečnosti (*individuality*);
- pocitu vlastní celistvosti (*wholeness and synthesis*), tj. sjednocení různých dílčích zkušeností se sebou samým;
- pocitu určité osobní stability a sjednocení vlastní zkušenosti v čase (minulost, přítomnost a perspektiva sebe sama) (*sameness and continuity*);
- pocitu vlastní sociální hodnoty a podpory od druhých (*social solidarity*).

Dosáhnout identity znamená propojit tyto pocity a zkušenosti do smysluplného celku.

Difúze identity – neúspěšné propojení pocitů, zmatek v přijímání sebe sama....

Stavy identity (Marcia) 1

Proces hledání (*exploration*) + přijetí závazku (*commitment*)

Rozptýlená identita (*identity diffusion*) – nepřítomnost hledání a nepřítomnost závazku; jedinec se příliš nezabývá vlastní budoucností ani sebereflexí, je orientovaný na prožívání toho, co se děje „zde a nyní“. Nemá potřebu nějak se zakotvit či vymezit. Je snadno ovlivnitelný druhými, často mění svoje názory a přesvědčení a často mění svoje chování podle toho, v jaké skupině se aktuálně nachází.

Předčasně uzavřená identita (*foreclosure*) – přijetí závazku při nepřítomnosti explorační. Přijetí závazků a obrazu sebe a světa bez aktivního hledání, bez krizí a pochybností. Identifikace s konkrétními vzory, s normami a postoji, jejichž nositeli jsou pro něj důležití lidé či instituce (rodiče, škola, přátelé, církve apod.).

Stavy identity (Marcia) 2

Stav moratoria – přítomnost explorační a nepřítomnost závazků. Typickou charakteristikou je aktivní hledání, otevřenost vůči nové zkušenosti a přemýšlení o sobě samém, zkoušení nových rolí, objevování nových hodnot a rozvíjení různých zájmů. Adolescent si nechává „prostor“... akceptované společnosti!

Dosažení identity (*identity achievement*) – hledání dokončeno; závazky přijaty. Životní zkušenosti a perspektivy vytváří smysluplný celek, dostavují se pocity, které vyjadřují integritu osobnosti: pocit vlastní jedinečnosti, zážitek kontinuity a sebeakceptace a také pocit sounáležitosti s určitými lidmi, skupinami, hodnotami a ideály“.

Vynořující se dospělost (*emerging adulthood*)

Nový pohled na vývoj jedince mezi 20. a 30. rokem života

Stadium života, charakterizované prodlouženým přechodem k dospělosti

Charakteristiky období (Arnett, 2004):

- hledání identity,
- nestabilita,
- zaměření se na sebe,
- pocit „mezi“ (ani adolescent, ani dospělý),
- široké možnosti, ze kterých si mohou vynořující se dospělí vybírat.